

УДК 141.7

doi:10.15421/171608

Становлення правової культури українського народу в українській філософії

М.П. БОЙКО

Дніпродзержинський державний технічний університет, м. Дніпродзержинськ, Україна

Авторське резюме

Дане дослідження, яким займається автор, полягає у вияві науково-методичних критеріїв, на основі яких формується правова культура українців. Методологічною базою, стосовно вивчення філософських, юридичних політичних ідейно-теоретичних положень цієї тематики стали наукові роботи сучасних дослідників у сфері філософії, політології та культурології, які формували наукові категорії та методики філософського і юридичного аналізу. Категоріальний принцип, який був покладений в основу даного дослідження, є історико-культурологічний аналіз, який конкретизує дану тему дослідження з духовного боку, визрівання правової культури українців в історичній площині та з використанням філософсько-методологічного апарату. Було звернуто увагу на той фактор, що члени Кирило-Мефодіївського товариства заклали принципи правової культури в Україні. Зазначено, що вони критично сприймали цивілізацію та її принади, які впливали на свідомість людей та міняли їх культурне життя. Форми суспільного буття мають елементарні ознаки суспільно-колективного співжиття, раціональності в побутовій та особистій культурі серед українців як укорінення принципів демократичного управління, при цьому право народу повинно бути вищим законом ніж рішення окремої людини-лідера, при цьому, особистість є громадянською людиною, що є політичною базою для створення правової держави. Правосвідомість українців є актуальною темою сучасних філософських досліджень в умовах кризових соціально-політичних явищ.

Ключові слова: філософський світогляд; національна самосвідомість; правова держава; інформаційне суспільство; громадянська держава

Formation of legal culture of Ukrainian people in the Ukrainian philosophy

N.P. BOYKO

Dniprodzerzhynsk state technical university, Dniprodzerzhynsk, Ukraine

Abstract

This study, which deals with the author, is the manifestation of scientific and methodological criteria on which formed Ukrainian legal culture. The methodological base regarding the study of philosophy, legal political ideological and theoretical positions were the subject of modern scientific research in the field of philosophy, political science and cultural studies that formed the scientific categories and methods of philosophical and legal analysis. Categorical principle that was the basis for this study is historical-cultural analysis, which specifies the topic of spiritual research side, maturing Ukrainian culture right in the historic plane and using philosophical and methodological apparatus. It was drawn to the factor that the members of the Cyril and Methodius laid the principles of legal culture in Ukraine. Indicated that they perceived critically civilization and its pryvady who poured on people's minds and changed their culture. The forms of social life are the basic features of social and collective coexistence, rationality in household and personal culture of Ukrainian as the root principles of democratic governance, with the right people had a higher law than the decisions of the individual leader, in this world, the person is a civil person who is the political basis for the rule of law. Ukrainian Legal awareness is a hot topic of modern philosophical studies in crisis social and political phenomena.

Keywords: philosophical world view; national identity; the rule of law; information society; civil state

Становление правовой культуры украинского народа в украинской философии

М.П. БОЙКО

Днепродзержинский государственный технический университет, г. Днепродзержинск, Украина

Авторское резюме

Тема данного исследования заключается в проявлении характерных факторов, на основе которых формируется правосознание украинских людей со стороны приобщения методологических, средств в рассмотрении данной темы. Методологической основой изучения философских, юридических политических, исторических принципиально идейно-теоретических положений этой тематики стали труды современных исследователей отечественной философии и культуры, которые формировали научные категории и методики историко-философского и юридического анализа. Методологический принцип, который лег в основу данного исследования, называется логико-исторический анализ, который характеризует

© М.П. Бойко, 2016

рассмотрение темы исследования с позиции духовно-культурного взгляда формирования правосознания украинцев в историко-культурной плоскости и с использованием философско-методологического аппарата. Была обоснована инновационная идея о том, что члены Кирило-Мефодиевского общества создавали теоретическую основу гражданского общества в Украине из элементами форм духовно-моральных стоимостей. Формы общественного сознания имеют элементарные черты общественно-коллективной жизни, рациональности в бытовой и личной культуре среди украинцев, которые обозначились в принципах демократического управления. При этом право народа должно быть высшим законом, чем решения отдельной руководящей личности, ведь личность есть гражданским лицом для создания правового государства. Правосознание украинцев есть актуальной темой философских исследований в условиях кризисных социально-политических условиях.

Ключевые слова: философское мировоззрение; национальное самосознание; правовое государство; информационное общество; гражданское государство

Постановка проблеми включає дослідження феномена визрівання в українському суспільстві правової свідомості на базі якої формується права культура громадян. Ця тема набуває актуальності стосовно того, що Україна вже досягає стандартів Євросоюзу. Тому у цьому зв'язку набуває чинності нова проблема – створення основ у визначенні нових суспільно-культурних орієнтацій українців у світі та дотриманні юридичних законів громадянами, бо від цього буде залежати перспектива України. Актуальність даного дослідження визначається тим, що сучасні реалії встановлення нових міжнародних відносин по-новому ставлять питання переосмислення філософської спадщини та визначення нових доміант культурно-освітнього розвитку української нації. Тут виступає актуальною темою звернення до ідей членів Кирило-Мефодіївського товариства. Теоретичною основою складання філософсько-правових поглядів членів Кирило-Мефодіївського товариства є праці сучасних дослідників вітчизняної філософії: А.К.Бичко, І.В. Бичко, В.С. Горського, С.М. Грабовського, О.С.Забужко, М.І. Лука, А.М. Почапського, М.Ю. Русіна, І.В. Огородніка. Також була приділена увага цій темі у працях зарубіжних філософів: Є.Анчел, М.О. Бердяєва, С.Н.Булгакова, У.Джеймса, Л.М.Жемчужникової, І.Є. Ільїна, Ю.М. Каграманова, А. Камю, І.В. Кириєвського, О.Ф. Лосева, М.К. Мамардашвілі, В.І. Молчанова, Х. Ортеги-і-Гассета, А.А. Панаріна, П.А. Сорокіна, Г.П. Федотова, С.Л. Фірсова, Е. Фромма, А. Шопенгауера, М. Хайдеггера, А. Уайтхеда, К. Ясперса.

Аналіз досліджень та публікацій. Тематика дослідження статті стосується виникнення правосвідомості та має актуальний сенс серед сучасних науковців. При написанні статті особлива увага була приділена публікаціям Габібуліної Н. І. Либерализм в России (историко-философский анализ) / Альма-Матер. — М., 1992. — № 7—9., Драгоманова М.П. Выбранные К.: Либідь, 1991., Костомарова М. І. «Закон Божий» Книга буття українського народу. — К.: Либідь, 1990., Крисаченко В. С. Українознавство — К., 1996. — Т. 1. — 352 с., Павличко С. Д. А. Кримський у 1890-

і роки: на підступах до радикального сепаратизму Київська старовина. — К.: 1999. — № 3.

Метою дослідження є вивчення проблеми становлення національної правосвідомості українців на межі духовно-культурного буття та у вияві нових підходів, доміант визрівання рівня правосвідомості українців на межі минулих та сучасних реалій.

Виклад основного матеріалу. Роль філософії у суспільно-правовій свідомості людей визначається згідно з проблематикою вирішення завдань світоглядно-ідеологічного характеру, тобто, суть полягає в тому, щоб змінити життя людей в бік позитивного напрямку суспільного процесу. Держава, як правовий орган, виступає авторитетною структурою, коли вона виступає організатором людського життя, при умові, коли існують діаметральні напрями вираження думок окремих громадян у формі позитивно-конструктивного руху та у правовому полі. Також тут включаються можливі прояви у вияві позитивних та негативних колективних дій соціуму. Тому мета філософії полягає не тільки пояснити реальний розвиток, структуру речей, але й виявлення наслідків, сенсу розвитку окремих суспільних процесів. У філософії є інша спрямованість – створення моделі майбутнього правового суспільного устрою. Майбутнє, як перспектива, має витоки з реального і минулого часу, воно є розвитком тенденцій з них обох, але феномен майбутнього не може, у свідомості сучасних мислителів, відобразитися адекватним чином, тобто певним інтелектуальним стандартом. Розвиток науки, як процесуальне поняття не має незмінних характеристик, рух науки полягає в поясненні феноменальних перспектив буття. Тому розвиток наукового пізнання не має обмежень і стабільності в часово-просторовому вимірі, він є розвитком інтелектуальних можливостей людини і пізнається нею при дотику до виміру Всесвіту. Суспільство займається процесом внутрішнього самоврядування, формує такий інститут влади, який не повинен суперечити суспільним настроям, адже концентрований та волюнтаристський громадський рух може бути руйнівним для суспільної самоорганізації, порушенням встановлених правових норм. Така революція є переверотом (переклад цього

терміна з французької) – це є руйнування попереднього порядку, який втратив можливість управління суспільним процесом у результаті дії таких явищ, як корупція, відсутність соціальної справедливості, втрати довіри у суспільстві, порушення законів та порядку. Зокрема, люди при владі є потенційні і егоїстичні натури, які прийшли до керівництва із застосуванням засобів політичної боротьби і використання брудних методів, зокрема використання компромату на конкурентів. Будь-який політик, у силу свого фінансового та посадового положення, бачить в інших людях своїх потенційних конкурентів, які можуть претендувати на його керівне місце практичними підходами: а) конкретне вирішення суспільних проблем; б) оптимізація процесів суспільного саморозвитку; в) критичне ставлення до існуючого ладу. Будь-яка влада, що керує державним механізмом, базується на двох принципах: а) командно-наказна система; б) контролювання над беззаперечним виконанням вказівок, бо джерело наказів для керівників є реалізація його ідей і бажань та витіснення з душі елементів рабства, як відзначав М. Драгоманов: «Майбутня боротьба українців повинна бути підготовленою – духовно й ідейно, щоб знов вознестися і в подальшому не втратити віру в «майбутність», щоб реальність задумів, віковичної національної свідомості під єдиним завданням, щоб самі ознаки національної свідомості були цивілізованими на зразок європейської культури, необхідно очистити її дух від «плебейства», «хлопоманства» [2]. Людська чуттєвість є найважливіший компонент частини відображеної суспільної реальності в людській свідомості, вона дуже тонка і ніжна та має абсолютний вплив на людську поведінку. Виражений чуттєвий настрій як любов є важливий чуттєвий людський стан, бо є взаємним під тяжінням потенціалів у такої необхідності, щоб ці потенціали зливалися. Унікальним феноменом є тим, що одна з протилежностей стає частиною іншої протилежності в такій мірі, що протиставить її як своїй стійкості, коли перебуває у стані хвилювання. Оволодіння масовою свідомістю включає важливу силою заглиблення в складні тенет індивідуальної свідомості, яка виступає елементом масової свідомості. Будь-яка індивідуальна свідомість має блокуючі фактори захисту від впливу дії засобів масових комунікацій, вона їм протистоїть своїми методами заперечення як певного негативу. Масовий вплив на свідомість є програмуванням зміненої свідомості навколо загальних вимог влади примусити громадянина, який володіє своєю свідомістю, до певної повинності, до виконання громадянсько-правових обов'язків перед організованою системою – державою. Державний інтерес представляють люди, які володіють своїми феноменально-особистими даними, наприклад, вони мають про-

фесійне мислення, свою точку зору, свою методику вирішення державних питань. Вплив інформаційно-пропагандистських каналів державного управління мають на меті – відволікання від громадських хвилювань у моменти активного індивідуального сприйняття суспільних проблем (криза державного управління, нові перевибори, фінансові проблеми тощо).

Суть суспільного процесу полягає в поєднанні окремих інтересів людей, доречно, дана проблема досі не адаптована у встановленні спільної громадсько-правової думки. Суспільна думка складається з відмінностей в індивідуальних оцінках, де окрема людина є власником своєї думки, вона може обґрунтувати свою точку зору під впливом ідейно-політичних оцінок, протистоїть загальній думці. Мисляча людина може впливати на настрої інших людей, це є демократія суспільного мислення: «Демократія, не порушуючи своїх принципів, може поєднувати в собі всі види гніту політичного, соціального. Але при демократичній системі, деспотизм стає невловимим» [5]. Сучасні комунікації мають високий рівень у колективному забезпеченні потреб людей володіти правом спілкування та мати доступ до інформації. Чим більше людей володіють інформацією про світ та процеси, які відбуваються, тим більше вони стають незалежними. Свобода передбачає не тільки юридичне право мати права та обов'язки, вона дає право людям самим вибрати тип свого життя та будувати свої плани на майбутнє, без впливу політичних осіб або організацій в маніпулюванні їхньою свідомістю. Інформація є основою нового інформаційного суспільства, яке включає в своє буття новий фактор – інформаційне забезпечення. Людська свідомість включає в себе певний блок світоглядних орієнтацій та змогу націлювати свій світогляд на окрему проблему, котру потрібно аналізувати і розкрити, а в майбутньому моделювати її розвиток (тобто створити її копію зі штучних матеріалів). Але, хоч як розвиваються засоби інформаційного забезпечення, людина від цього мало що отримала, бо вона покладається на зовнішні канали інформації та їх інтерпретацію, а вільно мислити людина не завжди здатна. Так виробляється стереотип легкого доступу до каналів ЗМІ та Інтернету, а перевірки вірності, істинності отриманого матеріалу кожний споживач інформаційних знань усе менше має бажання перевіряти їх з боку істинних знань. Необхідно зазначити, що відкрита доступність до каналів інформації, з боку її достовірності або «свіжості», має заблудження. Це виражається з того боку, що через таку простоту в отриманні інформаційних моделей, які допомагають краще уявити фактор буття у цілому та зрозуміти час, тут мається межа для дії впливу певного інформаційного варіанта для моделювання свідомості. Спілкування між людьми отримує напрямок

віртуального контакту, коли необхідно знати тільки корисну інформацію про клієнта або іншу зацікавлену особу, все інше з її життя та діяльності окремої особи нікого не цікавить. Це має елемент звуження «компетентної оцінки» про суб'єкт та розуміння суті його поведінки в нових складнощах в процесах становлення, коли елементарні рухи всередині будь-якої системи входять в стан дії розвитку та впливають на систему між якими є взаємодія цих елементарних систем.

Кожний елемент, який функціонує серед інших елементів у певній системі, теж має ознаки системи з елементами тотожного функціонування, тобто виконання корисних функцій, але елемент існує автономно та ніколи з системою абсолютно не поєднується. Якщо припустити, що елемент функціонує повністю автономно, то він не виконує своє призначення – підтримувати систему задля свого існування. При зіткненні систем між собою, це змушує елементи напружуватися та виділяти колосальну енергію для утримання структурного порядку. Якщо робити аналітичні дослідження, зокрема з історії, то можна так казати, що радянська система до війни 1941-1945 рр. працювала на активізацію людського потенціалу заради підтримки ідейного міфа – побудувати комунізм, і для цієї мети система не врахувала фактор фізичного та психологічного перенапруження її елементів – звичайних людей.

Чому ці елементи віддали таку колосальну енергію заради здійснення міфа – комунізм? Це стало тому, що ця ідеологема підкріплювалася фанатичною вірою в наближення бажаного ідеалу. З іншого боку, неприйняття та критика такого міфічного уявлення про «світле майбутнє» супроводжувалися суворими покараннями: стратою, працею в Гулагах. Можна стверджувати ту аксіому, що життя міфа – світлого майбутнього радянських людей, матеріально обслуговувала велика кількість покараних радянською владою злочинців, яких створила ця сама система – до 6 млн. невільних людей. Праця цих соціальних елементів була вкрай виснажливою та спиралася на фізичні можливості людей. Ці можливості мають обмежений ресурс використання, він зменшувався при недостатньому харчуванні та недосипанні. Ресурс соціального елемента має біологічні та психологічні обмеження, тому його необхідно відновлювати постійно та зберігати його потенціал. Тоталітарна система ставить за мету самоукріплення, це виражається в зміцненні бюрократичного та посиленні репресивно-поліцейського апарату.

Такий комплекс може бути як зовнішній ворог, який має на меті розвалити систему, та внутрішній ворог, який наповнюється бажанням розвалити систему всередині країни, про це зазначав З. Бжезінський: «Протягом найближчих років людям доведеться зіткнутися з

неймовірно важкими соціальними проблемами і вирішення цих проблем потребує від кожного неабияких жертв. Люди мусять знати про це, бо ілюзії щодо цього є не просто хибні і безпідставні, вони можуть виявитися для України взагалі фатальними. Бо якщо український народ буде терплячим і наполегливим, він стане в кінці цього шляху справжнім європейським народом, стане повноправним членом Європейського співтовариства, господарем сучасної процвітаючої держави» [4].

Мислення в правовому полі, як феноменальний процес інтенсивної роботи людського мозку, поставлене перед проблемою визначити сенс інформаційних базових даних, які увійшли в сферу інтересу мислителя. Мислення має безліч можливостей вирішувати багато проблем, які стосуються його суб'єкта, тому воно функціонує, коли людина намагається визначити своє ставлення до джерела, яке буде цей інтелектуальний процес-розум. Розум є генератором та критерієм людської роботи, бо в ньому закладені моменти аналізу предмета взятого окремо, уяву про його розмежування на складові частини і проникнення в його сутність. Предмет, з боку своєї об'єктивної складової, сам знаходиться на межі аналізу таких елементів, які складають його структуру, бо і мислення людини може бути в стані аналітичної рефлексії. Суб'єктивне мислення здатне розмежовуватися на певні напрямки в орієнтуванні в багатомірних підходах до предмета, як аналітичної можливості дослідника його вивчати та закладати в свою свідомість у вигляді вивчених понятійних термінів, категорій, формул. Те, що є системним сприйняттям предмета у формі абстрагування є конкретним результатом з його розуміння, а також є першою фазою розділення емпіричних принципів та переходу раціональних результатів в поясненні існування предмета. Інша фаза є абстрагування – це проникнення в сутність, котра є «таємницею» в структурі та сенсі буття об'єкта. З чим би не торкався суб'єкт пізнання, він завжди має справу з емпіричною реальністю, яка є багатомірною, різнобарвною, рухомою та спокійною тощо. Емпірична реальність не є абсолютною для суб'єкта, оскільки суб'єкт теж має всі ознаки енергії, принаймні він теж об'єктивно межує з формою, простором, часом, способом діяльності. Але у свідомості суб'єкта народжується феноменальна здатність для енергійної праці – мозку, в намаганні зміни стану речей та наданні їм логічного порядку. Свідомість не вступає в опозицію до емпіричної реальності, вона сама є частиною, формою цієї реальності, але в ній є складовий чинник, це збудження аналітичної роботи інтелекту. Існує така думка, що мозок здатен навіть формувати атмосферу духовної діяльності та вступати в конфлікт для переборення недоліків світу, він здатен його змінювати по своїх мож-

ливостях, для створення свого персонального раціонально-емпіричного світу. Розум нездатен виконувати свої функції в формуванні понятійних форм світу без його інтелектуально-го впливу на зовнішні предмети. «Зовнішнє» предметного світу стає абстрактною реальністю для функціонування діяльності інтелекту, який, в принципі, націлений робити світ мирним, добрим, гармонійним, гуманним. Логіка історичного процесу стверджує істину, що складовим чинником прогресу є накопичення засобів знищення емпіричного світу з допомогою технічних новацій військового озброєння, хоч зброя ця є формально функціонуючим чинником алогічного методу відношення до зовнішньо-емпіричного світу. Для українців важливим був принцип миру та законності надії на свободу, демократію: «Якщо і зараз продовжується той же негативний для слов'янського духу порядок, то слов'яни вже прокинулися для нового життя і для життя самостійного й вільного» [3]. Якості людини, як соціального елемента набувало логічно-ідейних можливостей упорядкування певних природних та суспільних дизфункцій, де кожна система мала автономний потенціал на виході до соціально-зовнішнього рівня, бо кожен людський елемент повинен бути корисним системі – державі. Система, яка спирається на ідеологічний принцип, – ціле покладання в наданні блага має більше переваг над системою, котра живе за принципом, «людина повинна жити так, як цього може досягти сама». Суспільство надає людині можливості індивідуального, правового вибору з того, що є в наявності, але вона сама повинна поставити перед собою мету життя, які проблеми для неї є актуальнішими, а інші проблеми є менш важливими. Людина має фактор вибору соціальних стандартів, серед таких, котрі цікавлять інших людей, і тут виникає певна конкуренція у виборі варіанта бажаної мети, бо таке положення людей ставить їх у стан несвободи. Несвобода є обмеження вибору із набору визначених стандартів, такий вибір інколи коштує використання негуманних, незаконних методів: підкуп, хабар, шантаж, злочин. Підкуп діє тоді, коли необхідно вирішити справу між зацікавленими сторонами, бажаних мати вигоду в обхід законних дій. Так, хабар є тим самим підкупом, який діє між окремими суб'єктами, при цьому це має конкретно речову форму подарунка або допомоги. Шантаж використовується, коли під сумнів ставиться репутація державного чиновника або публічної особи, коли таємна сфера життя стає публічною інформацією, яка дискредитує особистість. Злочин є активною формою, який використовується при здійсненні проти правової поведінки особи або групи осіб проти тих громадян, які живуть у правовій державі. Злочин порушує права громадян з метою отримання блага неправим шляхом, при такій ситуації

сторона, яка постраждала, вимагає відшкодування витрат та покарання за злочин. Коли суспільство знаходиться в стані реформування, то послабляються важелі управління суспільними відносинами, бо суспільно-політичне реформування передбачає два напрямки: а) боротьба зі старою формою управління, викорінення соціально-економічних негараздів; б) укорінення нових елементів, зокрема підтримка реформаторських ідей, ствердження на державні посади перспективних по-новаторськи мислячих особистостей. Держава зберігає спокій людей, веде боротьбу з криміналом, але утримання поліцейського та судейського апарату вимагає фінансових затрат за кошт держбюджету та суспільної лібералізації: «Основною проблемою лібералізму є питання про оптимальне співвідношення особистої свободи і суспільних установ. Соціальні зміни повинні сприяти створенню умов, при яких енергія процвітає. Лібералізм протистоїть використанню державної влади в таких формах, котрі завдають збитків людській гідності» [1].

Світова спільнота на початку XXI ст. пережила процес глобальної трансформації та переустрою системи і тих відносин, які встановилися після Другої світової війни. Територіальний переділ тих державних утворень потребує інших шляхів встановлення відносин між традиційним суспільно-державним порядком та об'єднаннями окремих народностей або суб'єктів традиційних державних утворень, де є потяг виділитися від метрополії та отримання державної самостійності. Наприклад, це стосується Шотландії, яка прагне свого відокремлення від Великобританії, бо в свідомості шотландців відроджується історична ідея колишнього шотландського королівства. Така проблема існує між Іспанією та її провінцією Каталонією, між Сербією та Косовим, між Туреччиною та провінцією Курдистану. Такі етнокультурні розломи в межах встановлених правових держав доводять ідею кризи в системі, пріоритет надається ліберальним системам цінностей: мові, культурі, релігії, але національні особливості окремих етносів досі ігноруються і не враховуються в системі політичної орієнтації. Відбувається процес відродження потреб «малих» регіонів стосовно «старших братів» тощо. Проблемою таких суспільних деформацій є неправильний перерозподіл фінансових ресурсів, коли столиця отримує доходи від регіонів та має здатність вирішувати свої проблеми на державному рівні, а регіони віддають частку внутрішнього продукту та отримують незначну долю від державного доходу. Тому зростає місцева корупція, існують погані автодороги, відсутність соціального будівництва, малі доходи державних бюджетників тощо. Так, в Україні відбувається серйозний розрив між бажаннями уряду побудувати національну унітарну державу та відсутність у

певних регіонів наміру підтримувати тільки національно-державні бажання уряду. В корінному сенсі національні ідеї української влади стали чужими російськомовним настроям регіонів Криму, Донбасу. Детонатором розколу регіонального значення став Майдан 2013 року, який розмежував українців по протилежні лінії: патріотів – «майданівців» та сепаратистів – «антимайданівців», що визначило і територіальні розмежування.

Позицію «майданівців» в Україні підтримала західна, центральна та північна частина українського населення, але «антимайданівці» – кримчани, зразу в собі відчули «російський

дух» стати корінними росіянами, окрім частини українців та кримських татар.

Кримські росіяни активізували свої наміри включитися в державні структур РФ, боячись міфічних бандерівців та націоналістів, таким чином зайняли зрадницьку позицію до України.

Висновки: а) створення основ правової держави є тривалий політичний та економічний процес; б) необхідна філософська концепція розвитку правових відносин в українському суспільстві; в) створення в українському суспільстві атмосфери довіри, співробітництва та законності.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Габибулина Н. И. Либерализм в России (историко-философский анализ) / Н. И. Габибулина // Альма-Матер. — М., 1992. — № 7—9. — С. 71—75.
2. Драгоманов М. П. Выбранные / М. П. Драгоманов. — К. : Либідь, 1991. — 688 с.
3. Костомаров М. И. «Закон Божий» Книга буття українського народу / М. И. Костомаров. — К. : Либідь, 1990. — 39 с.
4. Крисаченко В. С. Українознавство / В. С. Крисаченко. — К., 1996. — Т. 1. — 352 с.
5. Павличко С. Д. А. Кримський у 1890-і роки: на підступах до радикального сепаратизму / С. Д. Павличко // Київська старовина. — К.: 1999. — № 3. — С. 145-146.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2016

REFERENCES:

1. Gabibulina, N. I., 1992. Liberalizm v Rossii (istoriko-filosofskiy analiz) [Liberalism in Russia (historical-philosophical analysis)]. Alma-Mater 7—9, 71—75. Moscow (in Russian).
2. Dragomanov, M. P., 1991. Vybrane [Favorites]. Lybid', Kyiv (in Ukrainian).
3. Kostomarov, M. I., 1990. «Zakon Bozhyy» Knyha buttya ukrayins'koho narodu [«Act of God» book of life of the Ukrainian people]. Lybid', Kyiv (in Ukrainian).
4. Krysachenko, V. S., 1996. Ukrayinoznnavstvo [Ukrainian Studie]. 1. Kyiv (in Ukrainian).
5. Pavlychko, S. D., 1999. A. Kryms'kyu u 1890-i roky: na pidstupakh do radykal'noho separatyizmu [A. Kryms'kyu in 1890, on the outskirts of radical separatism]. Kyiv'ska starovyna 3, 145-146. Kyiv (in Ukrainian).

Бойко Микола Петрович – кандидат філософських наук, доцент
Дніпродзержинський державний технічний університет
Адреса: 51900, м. Дніпродзержинськ, вул. Дніпробудівська, 2

Boyko Nikolay P. – PhD in philosophy, associate professor
Dneprodzerhinsk stait technical university
Address: 2, Dniprobudivs'ka Str., Dneprodzerhinsk, 51900, Ukraine
E-mail: kolya.boyko.59@mail.ru

Бойко Николай Петрович - кандидат философских наук, доцент
Днепродзержинский государственный технический университет
Адрес: 51900, г. Днепродзержинск, ул. Днепростроевская, 2